

DOI

УДК 27-788.461-763(497)"10/12"

Рицарите йоанити и Балканите през XI–XIII в.

Владислав Иванов

доктор по история, доцент, секция „Средновековни Балкани“, Институт за балканистика с Център по тракология [„Проф. Александър Фол“] – Българска академия на науките, ул. „Московска“ 45, София, България,
ivanov@balkanstudies.bg, ORCID: 0000-0001-9727-3176

След Първия кръстоносен поход и неговите завоевания в Леванта, католическият орден на йоанитите, основан като монашеска благотворителна организация в Йерусалим през XI век, постепенно се военизира и започва да играе все по-важна роля в кръстоносното движение и папската политика на изток. В средата на XII в. орденът установява свои структури в Константинопол, а местният йоанитски предстоятел става посредник в преговорите между папството и ромейския император Мануил I Комнин. Хронистът Гийом от Тир свидетелства, че при т.нар. „Латинско клане“ във византийската столица през април 1182 г. особено тежко пострада болницата на ордена. След Четвъртия кръстоносен поход йоанитите подкрепят основаната от кръстоносците Латинска империя и се включват в администрирането на нейните територии. Особено значимо е тяхното присъствие в областта Тесалия, където е основана провинция на ордена със столица Фиталея. Съществуват изворови податки, че между 1216 и 1218 г. йоанитите подкрепят кандидатурата на унгарския крал Андраш II за овакантия престол на Латинската империя. Изглежда, че през 1238 г. йоанитите временно застават на страната на коалицията от балкански православни владетели, която воюва срещу латинските императори Жан дьо Бриен и Балдуин II. Малко по-късно, в 1247 г. унгарският крал Бела IV предоставя на ордена владението над областта Северин (Северински Банат). Дарението е свързано с плана на унгарския крал и

йоанитите да покорят съвместно куманските племена, разположени в днешна източна Румъния и по този начин да подпомогнат обсадената от съюзените балкански владетели Латинска империя. Посочените събития не са разгледани и анализирани изчерпателно от съвременната историография, въпреки че представят важни аспекти от взаимоотношенията между латинския свят и балканските православни страни в периода XI–XIII в.

Ключови думи: военномонашески орден, хоспиталиери, йоанити, кръстоносни походи, средновековни Балкани

The Knights of St. John and the Balkans in XI–XIII centuries

Vladislav Ivanov

Doctor of History, Associate Professor, Department of Medieval Balkans, Institute for Balkan Studies & Center of Thracology [Prof. Alexander For] – Bulgarian Academy of Sciences, 45 Moskovska St., Sofia, Bulgaria, ivanov@balkanstudies.bg,
ORCID: 0000-0001-9727-3176

After the First Crusade and its conquests in the Levant, the Latin Order of St. John, founded as a monastic charity organisation in Jerusalem in XI century, gradually militarized itself and began to play an increasingly important role in the Crusades and papal policy in the East. Around the middle of the XII century, the Order established its structures in Constantinople. The local Hospitaller prior once was a mediator in the negotiations between the Papacy of Rome and the Byzantine emperor Manuel I Comnenus. The chronicler Guillaume of Tire testifies that the Order's Constantinopolitan hospital was severely damaged in the so-called "Latin Massacre" in April 1182. After the Fourth Crusade, the Knights of St. John supported the newly founded Latin Empire and participated in the administration of the conquered territories. Their presence was particularly significant in the Greek region of Thessaly, where a province (preceptor) of the Order was founded. The preserved sources give some grounds to the hypothesis that between 1216 and 1218 the Knights

of St. John supported the candidacy of the Hungarian King Andrew II for the vacant throne of the Latin Empire. It seems that in 1238 the Order temporarily took the side of a coalition of Balkan Orthodox rulers, allied to the German emperor Frederick II, who fought against the Latin emperors John of Brienne and Baldwin II. A little later, in 1247, King Bela IV of Hungary granted the Order the possession of the vast border province: the Severin region in Wallachia. The donation was related to the plan of the Hungarian king and the Knights to conquer the heathen Cuman tribes in present-day eastern Romania and in such way to support the Latin Empire besieged by the allied Balkan Orthodox rulers. The aforementioned events were not researched sufficiently by the modern historiography, although they presented important aspects of the relationship between the Latin world and the Balkan Orthodox states in XI–XIII century.

Key words: military order, Knights of St. John, Hospital, Crusades, medieval Balkans.

Вероятно най-доброто и кратко обяснение, което можем да дадем на термина „йоанити“, е „членове на латинския (римокатолическия) военномонашески орден на св. Йоан Йерусалимски“. В историята тяхната организация е позната с още много имена: Хоспиталът, Религията, родоските рицари, а днес – най-вече под названието Малтийски орден. През 2011 г. орденът на йоанитите официално навърши деветстотин години от своето основаване, но някои твърдят, че възрастта му е много по-голяма. Настоящата работа ще разгледа само един „кратък момент“ от тази предълга история, който неслучайно съвпада с т.нар. „Епоха на класическите кръстоносни походи“, продължила приблизително от 1095 до 1270 г. Основната цел на труда е да обобщи и анализира свидетелствата за опитите на хоспиталиерите да установят свои структури на Балканския полуостров и отношенията на ордена с местните политически сили през XI–XIII в.

Посоченият период е от първостепенна важност за историческото развитие на ордена и е отразен в многобройни източници, поради което

съществуващата библиография върху него е огромна (Иванов 2020, 12–19). В съвременната историография съществуват няколко версии за възникването на Малтийския орден, но най-правдоподобната е, че той се появява от общност на монаси и монахини, която обслужва един хоспитал. Понятието „хоспитал“ няма същото значение като съвременния термин – през XI–XII в. това е религиозно благотворително учреждение, което съчетава функциите на приют и болница за пътници (Miller 1978, 710). От тук идва и прозвището „хоспиталиери“, докато „йоанити“ води произхода си от близката до сградата църква, посветена на св. Йоан. По-важното в случая е, че става въпрос за латинския хоспитал, който е предназначен специално за западноевропейски, т.е. римокатолически поклонници, наричани на латински *peregrini* (пилигрими), и се издига точно срещу главния вход на Храма на Божи гроб в Йерусалим. Най-вероятно йерусалимският хоспитал е построен около средата на XI в. от богатия амалфитански търговец Мауро ди Панталеоне със съдействието на византийския император Константин IX Мономах (Иванов 2020, 32–33). По този начин бъдещият орден отрано свързва съдбата си с тази на най-влиятелната към този момент държава в Източното Средиземноморие – Византия.

Близо половин век след основаването на амалфитанския хоспитал в Йерусалим, Светата земя на Палестина е завладяна от армиите на Първия кръстоносен поход. Кръстоносците основават в Близкия изток няколко свои държави, сред които първостепенна позиция заема Йерусалимското кралство. В новите т.нар. Отвъдморски земи на франките йоанитите се превръщат в извънредно важна и покровителствана от държавата институция. Не след дълго те привличат вниманието на папството, което през 1113 г. подкрепя превръщането им в самостоятелен религиозен орден (Luttrell 2017, 4). Популярността на поклонничеството до Божи гроб в Западна Европа концентрира за кратко време огромен брой дарения в ръцете на новия орден.

Основаните от кръстоносците държави в Обетованата земя са заобиколени отвсякъде с врагове – почти всички околни държави са

сарацински, т.е. мюсюлмански, а мюсюлманите са и мнозинството от населението в Сирия и Палестина. Поради постоянните нападения на сарацините и идентифицирането им с каузата на франкските Отвъдморски земи йоанитите започват да развиват свое военно крило, състоящо се от монаси-воини, което трябва да охранява монасите и цивилните християни. Показателно е, че по същото време, през първата половина на XII в., в Йерусалим от рицари, положили монашески обет, е основан и известният орден на тамплиерите. Военизирането на палестинските монашески ордени получава подкрепата на римското папство и известни латински теолози, като например Св. Бернар от Клерво (St. Bernard of Clairvaux 2010). Постепенно военната функция на йоанитите заема водещо място в политиката на ордена и те се превръщат в една от най-силните армии на Отвъдморските земи.

Съществуването на йоанитите и сродните му военни ордени в Палестина и Сирия е посветено на закрилата на латинските пилигрими в поклонението им до Йерусалим, освобождението на Божи Гроб и други християнски земи от „неверниците“ (мюсюлмани или езичници) и отбраната на източните латински владения. Плановете за изпълнението на тези цели включват установяването на политическия контрол на франките над Йерусалим и околните територии, както и поддържането на сигурността на пътищата, които водят до там (Guillaume de Tug 1986a, 554). Вероятно именно поради интереса на ордена към подпомагането на латинските поклонници в обсега на йоанитската активност още през XII в. попадат и балканските земи. Тогава, както и днес, през Балканите минават основните сухопътни маршрути от Западна, Северна и Централна Европа към Светата земя. Освен това, предимно каботажното, т.е. крайбрежното, корабоплаване, което се практикува през XII–XIV в., води до неизбежната необходимост от използването на пристанищата по балканските брегове от кръстоносците и пилгримите, които избират да стигнат до Йерусалим по море.

Първите свидетелства за присъствието на хоспиталиерите на балканска земя се появяват почти едновременно в двата противоположни края на

полуострова – балканските владения на Унгарското кралство и ромейската столица Константинопол. Местоположението не е толкова учудващо, тъй като унгарските земи и византийската столица са, съответно, началният и крайният пункт на дългото пътешествие по суша през Балканския п-в, което очаква латинските поклонници; маршрут, известен още под названието *Via Diagonalis* (Borchardt 2016, 117). Важна допълнителна причина е религиозната вяръност на Унгарското кралство към Рим, поради което местните монарси толерират и подкрепят установяването на ордена на св. Йоан в техните владения (Hunyadi 2010, 23–32). По-изненадващи са свидетелствата за присъствието на йоанитите в православния Константинопол, където, както се оказва, през 60-те години на XII в. орденът разполага със собствена църква, болница-приют и манастир, а местният йоанитски предстоятел, който носи титлата приор, е покровителстван лично от император Мануил I Комнин (1143–1180) и поне веднъж е негов официален посланик при папата и френския крал (Luttrell 2003, 225–232). По мое мнение обяснението как един латински военен орден, подчинен на папството, което по същото време се намира в разкол с цариградската патриаршия, се установява и процъфтява във враждебната източноправославна среда, се крие най-вече във византийската политика от периода. Императорите Комнини, които управляват империята между 1081 и 1185 г., се смятат за върховни сюзерени на поне две от кръстоносните държавици в Сирия – Антиохийското княжество и Едеското графство, като се стремят да наложат господството си и над другите две – графство Триполи и Йерусалимското кралство (Lilie 1993, 1–221). Поради това някои от василевсите – и особено Мануил I Комнин, който има и амбиции да въстанови единната Римска империя – се стремят да поддържат добри отношения с латинската църква и нейните институции в отвъдморските страни.

Въпреки политическите ходове на василевсите латинската и православната църква се намират в схизма и престоят на хоспиталиерите в Константинопол всъщност е доста рисковано начинание. Това проличава скоро след смъртта на Мануил I Комнин, когато през април 1182 г. избухва погромът

срещу константинополските франки, популярен днес под названието „Латинското клане“. Метежникът Андроник Комнин, който иска да завземе византийския престол, подбужда православно население на столицата да нападне многобройните си по това време латински съграждани. В последвалия кървав погром пострадват и местните йоанити, чийто хоспитал е нападнат, а лежащите там болни са безмилостно изклани (Guillaume de Tyr 1986b, 1023–1024). След това събитие свидетелствата за константинополската приория на ордена изчезват от историческите извори. „Латинското клане“ води до задълбочаване на проблемите между Латинска Европа и Византия и ескалирането им в открити въоръжени сблъсъци, както и до окончателното влошаване на отношенията между Константинопол и отвъдморските франкски държави.

Следващите по време опити за установяването на йоанитски структури на балканска територия са свързани най-вече с основаването на Латинската империя. През 1203–1204 г. войските на Четвъртия кръстоносен поход на два пъти превземат Константинопол и в крайна сметка основават т.нар. Латинска империя на Романия. Новата отвъдморска държава на франките се смята за единствен легитимен наследник на Византия и претендира за владението над всички бивши и настоящи земи на империята. Новините за успехите на кръстоносците, които за по-малко от година завладяват не само Константинопол, но и по-голямата част от балканските имперски провинции, бързо стигат до Светата земя. В резултат много франкски рицари и заселници от Палестина и Сирия се отправят към Балканите (Вилардуен 1985, 98–99). Свои представители изпращат и йоанитите, които също като останалите франкски пришълци искат да използват добрата възможност за придобиване на нови владения.

През март 1205 г. латинският император Балдуин I Фландърски (1204–1205) сключва с йоанитите договор, с който им дава правото върху владението на една четвърт от византийската провинция Неокастра срещу участието на военните сили на ордена в нейното завоюване (Pauli 1733, 93; Le

Roulx 1897, 47–48). Но само месец по-късно армията на Балдуин I претърпява съкрушително поражение от войската на българския цар Калоян в битката при Одрин. Латинските загуби са много големи, тяхното настъпление е временно преустановено, а хоспиталиерите изоставят проекта си за завладяването на четвъртината от Неокастра. Те обаче не напускат Константинопол, както правят много други, а подкрепят провъзгласения за регент на империята брат на Балдуин Анри дьо Ено в отбраната срещу българите и новоосновената Никейска империя (Anonymous 2004, 198–199).

Няколко години след битката при Одрин в изворите започват да се появяват свидетелства за съществуването на владения на ордена в латинските земи на територията на днешна континентална Гърция. Сред тях се споменават имоти и сгради, намиращи се в Солун, Тива, на п-в Пелопонес и най-вече в крайбрежна Тесалия. От запазените документи става ясно, че първоначално в Тесалия йоанитите получават крепостта Фиталея (идентична с днешното селище Птелеон) и многобройни феодални владения в нейните околности (Иванов 2020, 264). В съседство с Фиталея се намират тамплиерските крепости Сито и Равеника (Lock 1995, 234–235). По всяка вероятност двата военни ордена на хоспиталиери и тамплиери получават тези владения, за да ги охраняват от нападенията на агресивните власи от планината Пинд, които, както посочват изворите, през XI–XII в. нерядко опустошават тесалийската равнина (Benjamin of Tudela 1840, 48–49). Към 1210 г. във Фиталея вече съществува прецептория (т.е. център на официална провинция) на ордена, управлявана от някой си брат Стефан. Последният е не само прецептор на Фиталея, но и на *aliarum domorum hospitalis Sancti Joannis Hierosolymitani in Romania*, т.е. на другите домове на ордена на хоспитала на св. Йоан Йерусалимски в Романия, т.е. Византия или нейният легитимен според Запада наследник – Латинската империя (Migne 1855, Anno XVI, № 115, cols 910; 912).

Най-много сведения за хоспиталиерската прецептория в Тесалия ни дават няколко писма на папа Иннокентий III, изпратени по повод спора между ордена и латинския епископ Бартоломео. Споменатият спор възниква за владението на

близката до Фиталея крепост Гардики и различни други имоти и приходи в околността. Назначеният от папството латински прелат Бартоломео, който трябва да замести местния православен епископ, повдига обвинение, че местните йоанити незаконно са отнели полагащите му се по право крепост Гардики и абатство Армиро и отказват да му ги върнат. Започналата разпра е изключително ожесточена и продължава повече от три години. През това време Инокентий III назначава различни високопоставени църковни служители от Латинската империя за арбитри в спора, но хоспиталиерите от Фиталея отказват да се съобразят с техните решения в полза на епископа. Тяхната военна сила проличава в обвиненията на Бартоломео, че те са организирали засади на многобройната свита на високопоставените арбитри и са заплашвали да ги убият заедно със самия Бартоломео. Проблемът се разрешава едва след личната намеса на латинския император Анри дьо Ено (1206–1216) и неговите барони през 1213 г., които посредничат за сключването на мирен договор между тесалийските йоанити и епископа на Гардики (Иванов 2020, 273–280).

Прецепторията във Фиталея най-вероятно не просъществува дълго, тъй като областта е завладяна от армията на епирския деспот Теодор Комнин (1215–1230) между 1217 и 1219 г. Все пак съществуват данни, че някои от крайбрежните райони на Тесалия, сред които може би са и йоанитските крепости Фиталея и Гардики, остават в под латинска власт чак до 40-те години на XIII в. (Koder et al. 1976, 161; Ферјанчић 1974, 45). Единственото място, където орденът запазва владенията си до края на XIII век, е географски изолираният п-в Пелопонес, известен през Средновековието със славянското название „Морея“. Латинците основават в Пелопонес т.нар. княжество Ахая, (както те произнасят древногръцкия топоним „Ахея“), което през XIII в. процъфтява под властта на принцовете от френската династия Виларуден. През 1210 г. принцът на Ахая Жофроа I дьо Вилардуен (1209/1210–1229) дава на трите военни ордена на тамплиерите, тевтонците и йоанитите четири феодални владения (фиефи). Йоанитските владения в Ахая са организирани в т.нар. Морейска прецептория. Вероятно тук орденът поддържа известни въоръжени

сили, тъй като според т.нар. „Морейска хроника“ хоспиталиерите, заедно с тамплиерите и Тевтонския орден, участват във военните кампании на княжеството (Schmitt 1904, 133–136, 212–214). Много по-късно, в последните десетилетия на XIV в., йоанитите ще направят опит да овладеят целия п-в Пелопонес, за да го използват като плацдарм за кръстоносен поход срещу настъпващите в Европа османски турци (Иванов 2014, 143–165; Chrysostomides 1995, 402–517).

Централните райони на Латинската империя, припокриващи се с хинтерланда на Константинопол и днешна Одринска Тракия са заплашени от настъплението на Теодор Комнин през 20-те години на XIII век. Експанзията на самозвания солунски император е спряна едва в битката при Клокотница през 1230 г. от победоносната армия на българския цар Иван Асен II (1218–1241). Така Асен прави голяма услуга на латинците и по същото време очаква техният малолетен император Балдуин II (1228–1273) да се ожени за дъщеря му и да стане регент на империята (Torsello 2016, 124–125). Плановете му обаче се провалят от опозицията на латинските барони и папството, които оженват Балдуин II за дъщерята на бившия йерусалимски крал Жан дьо Бриен, който е провъзгласен за имперски регент. В резултат българският цар връща страната си към православието и сформира православна коалиция против Латинската империя, в която освен него участват Солунската и Никеиската империи. Между 1235 и 1238 г. обединените войски на трите православни царства завладяват Тракия и обсаждат неколккратно Константинопол.

Латинците успяват да отбият атаките срещу столицата си с помощта на Вилардуените и италианските градове-държави, докато папството прави всичко възможно, за да организира кръстоносен поход в тяхна подкрепа. При вестите за подготвяния кръстоносен поход водачите на православната коалиция се обръщат за помощ към императора на Свещената римска империя – Фридрих II Хохенщауфен (1220–1250). Според информацията, съдържаща се в папски писма от началото на 1238 г., на които досега в специализираната литература не е обръщано достатъчно внимание, съюзът между Фридрих II и православните

балкански владетели води до непредвидени последици. Изглежда, че римският император използва влиянието си в ордена на йоанитите, за да създаде разкол сред латинските сили. Отряди рицари йоанити и други латински воители напускат Константинопол и се присъединяват към войските на православната коалиция. По този повод папа Григорий IX (1227–1241 г.) се обръща към централните власти на ордена в Палестина и така успява навреме да потуши разкола в латинските сили на Балканите. Същевременно папата помага на младия Балдуин II да организира кръстоносен поход, който през 1240 г. деблокира Константинопол и завладява голяма част от Тракия (Иванов 2020, 298–324). В резултат Латинската империя е спасена за още две десетилетия напред. За съжаление споменатите сведения са единствените, с които разполагаме за йоанитите в Константинопол чак до края на XIII век.

През същото столетие орденът прави още един опит за установяване в балканските земи с източноправославно население. Този път инициативата идва от страна на унгарските йоанити. Влиянието на ордена в Унгарското кралство нараства значително по време на крал Андраш II (1205–1235) (Hunyadi 2010, 33–36). Запазени са данни, които показват, че хоспиталиерите най-вероятно подкрепят кандидатурата на Андраш II за овакантия престол на Латинската империя между 1216 и 1218 г.. Известно е, че въпреки тази подкрепа и усилията, положени от Андраш II, който сключва династични съюзи с Никейската империя и Българското царство, латинските барони и папството в крайна сметка избират двама други кандидати (Иванов 2020, 329–336). Това е една от причините Унгарското кралство, което по това време единствено от силните латински държави има сериозни политически интереси на Балканите, да не окаже ефективна подкрепа на кръстоносните акции, насочени към запазването на Латинската империя в първата половина на XIII в.

В 1235 г. Андраш II умира и е наследен от сина си Бела IV (1235–1270). В началото на управлението си Бела не е твърде благосклонен към любимия рицарски орден на баща си (Hunyadi 2010, 37). Скоро обаче той променя поведението си. През 1236 г. от дълбините на Азия към Унгария започва

настъплението си огромна монголска армия, която планира да завоюва всички земи „до там, докдето стигнат копитата на татарските коне“ (Джувейни 2004, 30). По-конкретно монголите възнамеряват да накажат куманите, русите и волжките българи, с които са се сблъскали и преди това. Унгария също е заплашена, тъй като неотдавна Бела IV се е провъзгласил за rex Cumaniae, т.е. крал на Кумания, и приема бягащите от татарите¹ кумани на своя територия (Иванов 2020, 339–342).

От началото на 1238 г. Бела IV започва да облагодетелства унгарските хоспиталиери ((Hunyadi 2010, 37). Сред причините за тази промяна в поведението на краля вероятно е очакването му за военна помощ от ордена срещу настъпващите към границите му езичници. Съществуват изворови податки, че при неудържимото монголско нападение срещу Унгария през 1240–1241 г. йоанитите участват в армията на Бела IV. Според някои данни по време на татарската обсада на адриатическата крепост Трогир, в която се намира самият унгарски крал, магистърът на местните хоспиталиери Рембо дьо Воксон му изпраща отряд рицари на ордена. Вероятно с помощта на отряда Бела устоява на монголските атаки и по-късно възвръща властта над опустошеното си кралство (Иванов 2020, 346–350). По-късно, през 1247 г., кралят ще пише до папа Инокентий IV (1243–1254), че „в това тежко положение не получихме помощ от нито един християнски принц в Европа, нито от народа на някой друг владетел, освен от ордена на йерусалимския Хоспитал, чиито братя по наша молба взеха оръжие срещу езичниците и схизматиците за защита на нашето кралство и християнската вяра“ (Fejér, G. 1829, 221).

Няколко години по-късно Бела IV прави на ордена може би най-голямото дарение в цялата му хилядолетна история. През 1247 г. кралят предава на хоспиталиерите владението над цялата област Северин, която обхваща приблизително територията на днешния Северински Банат. Според вече цитираното по-горе писмо на Бела IV той иска да разположи ордена в Северин,

¹ В текста термините „татари“ и „монголи“ се използват като взаимозаменяеми синоними.

за да охранява „най-опасното място, където минава границата с куманите отвъд Дунава и с българите, през което място по времето на нашествието в нашето кралство премина войската на татарите“, както и за да разпространи „семето на католическата вяра по цялото течение на Дунав чак до константинополското море (т. е. Черно море)“. С последната акция рицарите йоанити и унгарския крал щели да „могат да окажат подходяща помощ на империята на Романия и Светата земя“ (Fejér, G. 1829, 221). Текстът на златопечатната кралска грамота за дарението разкрива, че орденът планира със съдействието на унгарския крал да завоюва земите на „Кумания“, като под това очевидно се разбират териториите на Влашката равнина, разположени на изток от р. Олт. Освен това хоспиталиерите се задължават да изпращат „една пета част“ от феодалните войски на Северин в кралските въоръжени сили в случай на нахлуването на „вражеска армия“ и „една трета част от всички годни за война“ при организирането на унгарско нападение „срещу България, Гърция и Кумания“, както и да изпратят в армията на Бела IV „сто добре екипирани с оръжия и коне и добре подготвени братя-рицари от ордена“ при нападение от „езичници от всякакъв вид, както и срещу българите и други схизматици“ (Иванов 2020, 361–363; 416–419).

Цитираните два документа ни разкриват съвместния план на унгарския крал и йоанитите да покорят куманските племена в дн. Източна Румъния. Каузите в техния договор, които предвиждат война „срещу България и Гърция“, най-вероятно са включени, тъй като по това време посочените кумани са съюзници на Българското царство и Никейската империя. Добре известно е, че в 1247 г. император Йоан III Дука Ватаци (1222–1254) поставя под васална зависимост България, управляван от малолетния цар Михаил II Асен (1246–1256). По искане на Ватаци българските войски и техните кумански съюзници участват в никейския поход срещу Латинската империя през същата година (Гюзелев 1981, 92–94). Следователно опасенията на ордена и краля, че при планираната им акция ще се наложи да водят война „срещу България, Гърция и Кумания“, са напълно оправдани. Несъмнено това е една от

причините в писмото си до Инокентий IV Бела IV да представи съвместния си план с ордена като „помощ на империята на Романия и Светата земя“, т.е. като кръстоносно начинание.

В крайна сметка амбициозните планове на ордена и краля за установяването на йоанитите във Влахия не се сбъдват. От цитираното писмо на унгарския крал от 1247 г. става ясно, че по това време някакви военни сили на йоанитите вече са се установили в Северин, но най-късно до 1260 г. те се изтеглят. Северин е върнат под унгарско владение. Причините за провала на начинанието могат да се търсят в запазените сведения, че папството не одобрява намеренията на Бела IV и ордена, и отказва да признае готвената от тях война за кръстоносен поход (Иванов 2020, 366–367). Впоследствие орденът губи за дълго интерес към балканските земи и до началото на XIV в. запазва присъствие единствено в управляваните от римокатолически владетели области на Хърватия, Словения и Ахайското княжество в Пелопонес. Бъдещето завладяване на Прусия от Тевтонския орден и победите на литовци, поляци и руси срещу ислямизираните татари сякаш показват, че братята йоанити можеха да постигнат по-големи успехи като владетели на Северин, отколкото като рицари на Родос и Малта. Но понякога загубените битки са по-славни от спечелените.

ЛИТЕРАТУРА / REFERENCES

Ala-ad-Din Ata-Melik Dzhuveyni 2004. Chingiskhan. Istoriya zavoevatelya mira [Chingis Khan. The History of the World's conqueror]. Moskva, Magistr-press, 689 s. (In Russian).

Ала-ад-Дин Ата-Мелик Джувейни 2004. Чингисхан. История завоевателя мира. Москва, Магистр-пресс, 689 с.

Zhofroa dyo Vilarduen 1985. Zav ladyavaneto na Konstantinopol [Geoffrey of Villehardouin. On the Conquest of Constantinople], prev. I. Bozhilov. Sofia, Nauka i izkustvo, 215 s. (In Bulgarian).

Жофроя дьо Вилардуен 1985. Завладяването на Константинопол, прев. И. Божилов. София, Наука и изкуство, 215 с.

Anonymous 2004. *Gesta Inocentii III. The Deeds of Pope Innocent III*, translated with an introduction and notes by J.M. Powell. Washington, D.C., The Catholic University of America Press, 286 p.

Benjamin of Tudela 1840. *The Itinerary of Rabbi Benjamin of Tudela*, translated and edited by A. Asher, Vol. I. New York, Hakesheth, 165 p.

Chrysostomides, J. 1995. *Monumenta Peloponnesiaca. Documents for the history of the Peloponnese in the 14th and 15th centuries*. Camberley, Porphyrogenitus, 665 p.

Delaville Le Roulx, J.M. *Cartulaire général de l'Ordre des Hospitaliers de Saint-Jean de Jérusalem, 1100–1310*. Paris, Ernest Leroux, 1894–1906. – 4 volumes: Tome I, 1100–1200, Paris, 1894; Tome II, 1201–1260, Paris, 1897; Tome III, 1261–1300, Paris, 1899; Tome IV, 1300–1310, Paris, 1906.

Fejér, G. 1829. *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*, T. IV, Vol. 2. Budaë, Typis Typogr. Regiæ Universitatis Ungaricæ, 1829, 528 p.

Guillaume de Tyr 1986. *Chronique (Willemi Tyrensis Archiepiscopi Chronicon)*, ed. R.B.C. Huygens, 2 vols (= *Corpus Christianorum Continuatio Medievalis*, vols. 63 & 63a). Turnholt, Brepols, 1170 p.

Marino Sanudo Torsello 2016. *The Book of the Secrets of the Faithful of the Cross (Liber Secretorum Fidelium Crucis)*, translated by P. Lock. Abingdon, Routledge, 475 p.

Migne, J.-P. 1855. *Patrologia Latina*, Vol. 216. Paris, Venit apud Editorem in Vico Dicto Montrouge.

Pauli, S. 1733. *Codice Diplomatico del sacro Militare Ordine Gerosolimitano, oggi di Malta*, T. I. Lucca, Salvatore e Giandomenico Marescandoli, 575 p.

Schmitt, J. 1904. *The Chronicle of Morea, Το Χρονικόν του Μορέως*. A history in political verse, relating the establishment of feudalism in Greece by the Franks in the thirteenth century. London, Methuen & Co., 640 p.

St. Bernard of Clairvaux 2010. In praise of the new knighthood: a treatise on the Knights Templar and the holy places of Jerusalem, translated by M. Conrad Greenia; introduction by Malcolm Barber. Piscataway, NJ, Gorgias Press, 95 p.

Borchardt, K. 2016. The military-religious orders in the crusader West. – In: Boas, A. (ed.), *The Crusader World*. London, Routledge, pp. 111–127.

Gyuzelev, V. 1981. Srednovekovna Bulgaria v svetlinata na novi izvori [Medieval Bulgaria in the light of new sources]. Sofia, Narodna prosveta, 259 s. (In Bulgarian).

Гюзелев, В. 1981. Средновековна България в светлината на нови извори. София, Народна просвета, 259 с.

Ivanov, Vl. 2014. Vaznikvaneto na „gratskia“ proekt na ordena na Sv. Yoan Yerusalimski i negovite politicheski aspekti (1353–1404 g.). [The emergence of the “Greek” project of the Order of St. John of Jerusalem and its political aspects (1353–1404)]. Simeonova, L. (red.), *Balkanite i svetat, modus concurrandi*. Institute for Balkan Studies & Center of Thracology [Prof. Alexander Fol] – Bulgarian Academy of Sciences, 143–165. (In Bulgarian)

Иванов, Вл. 2014. Възникването на „гръцкия“ проект на ордена на Св. Йоан Йерусалимски и неговите политически аспекти (1353–1404 г.). – В: Симеонова, Л. (ред.), *Балканите и светът, modus concurrandi*. София, Институт за балканистика с Център по тракология – БАН, 143–165.

Ivanov, Vl. 2020. Ritsarite yoaniti, krastonosnite pohodi i Balkanite (XI–XIII v.). [The Knights of St. John, the Crusades and the Balkans (XI–XIII C.)]. Sofia, Paradigma, Institute for Balkan Studies & Center of Thracology [Prof. Alexander Fol] – Bulgarian Academy of Sciences, 504 s. (In Bulgarian)

Иванов, Вл. 2020. Рицарите йоанити, кръстоносните походи и Балканите (XI–XIII в.). Парадигма, Институт за балканистика с Център по тракология – БАН, 504 с.

Ferjancic, B. 1974. Tesalija u XIII i XIV veku [Thessaly in XIII and XIV century]. Beograd, Vizantoloski institut SANU, 305 s. (In Serbian)

Ферјанчић, Б. 1974. Тесалија у XIII и XIV веку. Београд, Византолошки институт САНУ, 305 с.

Hunyadi, Z. 2010. *The Hospitallers in the Medieval Kingdom of Hungary (1150–1387)*. Budapest, Central European University Press, 353 p.

Koder, J.; Hild, Fr. 1976. *Hellas und Thessalia (Tabula Imperii Byzantini 1)*. Wien, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 316 p.

Lilie, R.-J. 1993. *Byzantium and the Crusader States, 1096–1204*. Oxford, Oxford University Press, 342 p.

Lock, P. 1995. *The Franks in the Aegean, 1204–1500*. London, Longman, 400 p.

Luttrell, A. 2003. *The Hospitallers in twelfth-century Constantinople*. – In: Bull, M.; Housley, N. (eds.), *The Experience of Crusading*, Vol. 1. Cambridge, Cambridge University Press, pp. 225–232.

Luttrell, A. 2017. *The Hospitaller's privilege of 1113: texts and contexts*. Schenk, J., Carr, M. (eds.), *The Military Orders, Volume 6.1: Culture and conflict in the Mediterranean World*. Abingdon, Routledge, pp. 3–9.

Miller, T. 1970. *The Knights of St. John and the Hospitals of the Latin West*. *Speculum*, LIII (1978), pp. 709–733.

Датата на подаване на статията в редакцията – 28 јуни 2021 г.